

Tema broja: REGIONALNA SARADNJA

SLUČAJ LORA

ISKUSTVA I POUKE

Pero Jurišin

Iskazima osmorice bivših zatvorenika iz Srbije i Crne Gore, koji su svjedočili o zbivanjima u Vojno-istražnom centru u splitskoj ratnoj luci Lora u prvoj polovici 90-ih godina prošlog stoljeća, na neki način je završen prvi dio suđenja osmorici vojnih policajaca optuženih da su rečenih godina u Lori počinili ratni zločin protiv civilnih zarobljenika

Riječ je o ponavljanju sudskog procesa, koje je počelo 12. septembra ove godine. Naime, Vrhovni sud Hrvatske nije prihvatio oslobođajuću presudu koju je donijelo Sudsko vijeće Županijskog suda u Splitu na prvom suđenju održanom 2002. godine. Iako su mu trebale dvije godine, Vrhovni sud je takvu odluku donio svjestan niza propusta na prvom suđenju. Tako je dijelu svjedoka onemogućen dolazak na suđenje. Klima u kojoj je vođen postupak bila je mučna i neregularna i zasigurno je rezultirala pritiskom na Sudsko vijeće. Bilo je i očito da Vijećem predsjedava sudac (Slavko Lozina) koji je pokazao apsolutnu nekompetenciju za vođenje ovako složenog postupka sa brojnim pravosudnim i političkim implikacijama.

Reći na početku suđenja za ratne zločine kako se ta prilika koristi za čestitku hrvatskim nogometmašima na dobrom rezultatu, govori o mnogo dubljem problemu suca Lozine, nego što je nekompetencija. Taj, i neki drugi njegovi postupci, druženje s osobama s desnice, sudjelovanje na koncertu Marka Perkovića Tompsona koji je bio obavijen proustaškom, a time i profašističkom ikonografijom, naveli su mnoge da postupke Lozine kao suca okvalificiraju kao postupanje okorjelog desničara. Ipak, propuste koje je napravio uradio je prvenstveno zbog nesposobnosti i nedoraslosti sudačkom pozivu uopće. „Pravi“ desničar nikad ne bi napravio tako samokompromitirajuće poteze kakve je radio Lozina. Sve to je ukazivalo da Lozina nije slučajno odabran za suca. Neki smatraju da je Lozina bio ucijenjen zbog navodne homoseksualnosti, kada je došlo do sukoba između njega i predsjednika Županijskog suda Igora Benzona. Lozina je bio prekinuo suđenje zbog navodne bolesti i posjetio Benzona. Na tom susretu su pale teške riječi, a Lozina je govorio kako su mu namjestili suđenje. Iako se očekivalo da će odustati on se vratio u sudnicu, navodno pritisnut rečenom ucjenom.

Zavidna nemoć

Uz prvooptuženog Tomislava Dujuća u bjekstvu su Miljenko Bajić, Josip Bikić i Emilio Bungur, dok su u sudnici Dujićev zamjenik Tonči Vrkić, Davor Banić, Ante Gudić i Andželko Botić. Dujić je od samog početka u bjekstvu, a hrvatska policija pokazuje zavidnu nemoć u pronalaženju četvorice bjegunaca.

Težina dokaza

Upravo neprimjerena klima (npr. pljeskanje optuženicima prilikom njihovog ulaska u sudnicu), „spontano“ organizirani štrajkovi glađu u znak solidarnosti s optuženicima, čemu su dali podršku župan Splitsko-dalmatinske županije Branimir Lukšić i nadbiskup Splitsko-makarske nadbiskupije Marin Barišić, prijetnje tadašnjem županijskom državnom odvjetniku Mladenu Bajiću (danas Državnom odvjetniku), paljenje svjeća pred zgradom splitskog suda, ali i amnezija koja je zahvatila sve svjedoke (od nekadašnjih čuvara, do nekadašnjih uznika), kao i bahatost nekih svjedoka, te postupci suca Lozine, značajno su doprinijeli da javnost stvori sliku o tome da su se u Lori dešavale stravične stvari i da za to jesu odgovorni, kako čuvari zatvora, tako i njihovi nadređeni. Težina, čak i nedovoljno prikupljenih dokaza, bila je toliko jaka da od činjenice kako su u Lori počinjeni zločini nije mogao pobjeći ni sudac Lozina. On je tako u oslobođajućoj presudi ocijenio da je zločina u Lori bilo, ali kako u postupku nije dokazano da su ih počinili optuženi. Pri tome je učinio još jedan presedan. Objavio je kako je presuda donešena jednoglasno. To nije predviđeno zakonom, ali i to govori o pritisku kojem je bilo izloženo petročlano Sudsko vijeće (sa dva suca profesionalca).

Tadašnji predsjednik Liberalne stranke dr Ivo Banac, jedini je prigovorio takvoj presudi. Većina je kritizirala njegov stav, vjerojatno smatrajući kako je važno da su optuženi uopće osuđeni.

Svedočenjem do istine

Nenad Filipović je kao pripadnik bivše JNA bio zarobljen u "Lori". Jedan je od osmorice svedoka iz Srbije koji su svedočili krajem oktobra u Županijskom sudom u Splitu, u procesu osmorici optuženih za ratne zločine u Vojno-istražnom centru "Lora" 1992. godine. Smatra da bi se, ukoliko bi se većina svedoka odazvala pozivu suda i svedočili, utvrdila istina o događajima u tom logoru.

Govoreći o svom odlasku u Split, Filipović ističe da je neposredno pred polazak saznao da u preduzeću u kojem radi nije bio regulisan i opavdan njegov izostanak s posla nekoliko dana, pa je razmišljao da zbog toga odustane od puta. O tome je obavestio i zamenika tužioca za ratne zločine Republike Srbije koji je preuzeo saradnju sa splitskim tužiocem na "slučaju Lora".

"Odmah mi je svesrdno pomogao da regulišem odsustvo s posla i zahvaljujući njemu mogao sam da krenem za Split", naglasio je Filipović.

Osam bivših zarobljenika "Lore", 23. oktobra ove godine, krenulo je za Split, zajedno sa četvoricom pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i predstavnikom Misije OEBS-a za Srbiju i Crnu Goru. Na granici sa Republikom Hrvatskom pridružili su im se pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske sa kojima su zajedno stigli u Split.

Filipović kaže da su bili smešteni u hotelu "Globo" u centru Splita, u neposrednoj blizini Županijskog suda, posebno ističući da im je predstavnik OEBS-a svakodnevno donosio hrvatsku štampu i raspitivao se da li im je nešto potrebno.

Svakodnevni odlazak u sud bio je isti, navodi Filipović i objašnjava da su svedoka koji je trebalo da svedoči, pratila trojica pripadnika MUP-a Srbije, dok je četvrti ostajao u hotelu sa ostalim svedocima. U hotelskom holu sačekivalo ih je nekoliko hrvatskih policajaca, dok je na ulici, još oko 20 policajaca obezbedjivalo kretanje svedoka do zgrade suda.

Filipović je svedočio 25. oktobra. Tvrdi da u sudu nije doživeo provokacije, posebno ističući profesionalnost sudske Spomenke Tonković.

Mada su verovali da će biti stalno "zatvoreni" u hotelu, Filipović kaže da su uveče, uz pratnju srpske i hrvatske policije, izlazili u grad i da nisu doživeli nikakve neprijatnosti.

Ljiljana Janković
novinar Tanjuga

Po završetku prvog suđenja mogli su se sagledati problemi koji prate ovakve procese. Pogotovo jer je istovremeno u Rijeci suđeno Tihomiru Oreškoviću, Mirku Norcu i ostalima za ubojstva u Lici. U oba slučaja se vidjelo da optužbu mora zastupati tim ljudi, a ne jedna osoba. Oba postupka su počela desetak godina nakon što je djelo počinjeno, pa su mnogi tragovi nestali, a politički još nije stvoren pogodan ambijent za takvo suđenje. Također, u oba suđenja mnogo je ovisilo o osobnoj hrabrosti tužitelja i sudaca, zbog velikog otpora pruženog činjenici da se sudi pripadnicima Hrvatske vojske, sudionicima Domovinskog rata. Bitna razlika je bila u tome da je suđenje Oreškoviću i ostalima bilo premješteno iz Gospića u Rijeku, dok je traženje da se suđenje premjesti iz Splita odbijeno. To je vjerojatno i pomoglo riječkoj sutkinji Iki Šarić da doneše osuđujuću presudu. Pri tome je ostalo upitno jesu li njene presude (od 15 i manje godina) za masovna ubojstva, osobama koje su imale značajne dužnosti, adekvatne zaprijećenoj kazni od 20 godina (koja je bila maksimalna s obzirom na ukinutu smrtnu kaznu). Kao jedan od najznačajnijih momenata pokazalo se pisanje novina: razotkrivanje zločina, stvaranje atmosfere i na neki način prisiljavanje sustava da reagira. Oko tog zahtjeva postojala je podvojenost u javnosti. Rijetki su smatrali da se suditi mora u Splitu, gdje je i počinjen zločin, kako bi se sama sredina suočila s tom činjenicom i tako započela proces katarze. Vrijeme je pokazalo da je odluka da se suđenje nastavi u Splitu donijela više pozitivnog nego negativnog, bez obzira na oslobođajuću presudu. Tu su značajnu ulogu odigrale i nevladine organizacije. Pisanje medija u „slučaju Lora“ pokazalo se presudnim. O doprinosu novinara i nevladinih organizacija svjedoče i optužbe dijela odvjetnika i nekih ultradesnih političara, da su oni zajedno sa državnim odvjetnicima koji zastupaju optužnicu, pripadnici srpskih civilnih i vojnih obavještajnih službi.

Obostrana zadrška

Još 1992. godine zabilježeni su prvi tekstovi o pritvaranju Splićana (prvenstveno srpske nacionalnosti) u Lori. Malo tko je znao kakvih je to bilo razmjera. To se nije moglo prepostaviti ni nakon smrti Nenada Kneževića i Gojka Bulovića za koje je tada rečeno da su oružano rušili ustavni poredak i da su ubijeni u pokušaju bijega iz Lore. Da se nešto ipak zna pokazale su demonstracije u središtu Splita nakon što je u Lori (od istih vojnih policajaca) ubijen hrvatski vojnik Dalibor Sardelić. Na žalost, istražne radnje koje su tada provođene bile su površne i nepotpune, bez želje da se utvrde stvarni krivci i što se događa u Lori. Tek krajem 90-ih pojavljuju se ponovo tekstovi u novinama koji ne govore samo o hapšenjima, maltretiranjima i slučajnim ubojstvima, nego o masovnom mučilištu, neposredno pored zapovjedništva Hrvatske ratne mornarice, gdje su provođene i brojne egzekucije. To daje još jednu posebnost „slučaju Lora“. Zločini se nisu događali na „crti bojišnice“, ili kao posljedica neposredno doživljene traume zadobivene na ratištu. Dugotrajnost zbivanja daje dodatnu težinu i ukazuje na odgovornost viših instanci. Slučaj dodatno usložnjava činjenica da su brojni zarobljenici bili dovedeni iz Bosne i Hercegovine

(uglavnom ratni vojni zarobljenici, zarobljeni prije potpisivanja Splitskog sporazuma između Hrvatske i Vlade BiH 1995. godine), počevši od Kupresa, do srednje Bosne i istočne Hercegovine. Među njima su bili pripadnici redovnog sastava JNA, piloti i rezervisti od kojih su mnogi zadnji put viđeni živi upravo u Lori. Ovo nije posebno isticano osim u rijetkim novinskim tekstovima, iako ima nesagleđive posljedice ne samo za „slučaj Lora“. Možda je baš to bilo presudno da se na visokoj političkoj razini cijeli slučaj pokuša marginalizirati, pa i zaustaviti. Tako je godinama postojala (obostrana) zadrška u kontaktima sa srpskom stranom oko utvrđivanja činjenica u ovom slučaju. U „Slobodnoj Dalmaciji“ je još 2001. godine napisano da se zna gdje su tijela dijela stradalih Crnogoraca. Tek je početkom ove godine potvrđeno da su ona pokopana u zapadnoj Hercegovini. U feljtonu se jasno ukazuje na to da nadležni znaju sve o tijelima nestalih. Ipak, ovogodišnja informacija je plasirana kao nešto novo i iznenadjuće - kao najava mogućeg otkrivanja grobnice. Potom je objašnjeno da se radilo o anonimnoj dojavni nekoga tko, navodno, više nije mogao izdržati grižnju savjesti.

Dodatno otežavanje postupka, koje je bitno utjecalo na prvo suđenje dogodilo se kada je u Ministarstvu pravosuđa 2001. godine šest mjeseci zadržan zahtjev Državnog odvjetništva, upućen pravosudnim organima Srbije za pravnom pomoći. Zahtjev za pravnom pomoći se odnosio na dostavljanje imena svjedoka kako bi ih se ispitalo i potom pozvalo na suđenje. Upravo je šestomjesečno zadržavanje poziva u ladicama hrvatskog Ministarstva pravosuđa učinilo da je vrijeme pritvora za osumnjičenike isticalo, pa se optužnica podigla bez izjava svjedoka iz Srbije i Crne Gore, te Bosne i Hercegovine. To je dio svjedoka krivo shvatio – kao nezainteresiranost hrvatskog pravosuđa. Kasnije je sudac Lozina kasnim pozivima također manipulirao s dolaskom svjedoka. Potom je nedolazak svjedoka izmanipuliran situacijom stvorenom oko generala Ante Gotovine i pokojnog generala Janka Bobetka, te sudjelovanjem suca Lozine na koncertu M.P. Thompsona, čime je kod svjedoka stvoren utisak nesigurnosti, unatoč svim garancijama hrvatske policije.

Pritisak

Jedan svjedok, koji i danas živi u Splitu, 1992. godine je bio maltretiran u selu Lećevica (u Kaštelanskoj zagori – 20 km sjeverno od Splita). U prvom djelu svog iskaza je rekao kako je samo u Lećevici bio podvrgnut torturi. Odvjetnici optuženih su pokušali ishoditi njegovu potvrdu da takvom mučenju nije bio podvrgnut i u Lori. Međutim, svjedok je na kraju potvrdio da je i u Lori bio prikopčan na struju. Odmah nakon što je to izgovorio postao je svjestan da to nije trebao kazati, pa se pokušao „ispraviti“ dodajući kako je na struju puštan „samo malo“. To svjedočenje je vidjelo cijela Hrvatska i ono je bilo toliko upečatljivo da se može reći kako je dijelom predstavljalo prekretnicu u odnosu javnosti prema tom procesu, jer je postalo jasno da su se zločini događali, te da su upravo zato svi svjedoci pod jakim pritiskom i u strahu za živote ako posvjedoče što se stvarno zbivalo.

Svedok govori srpski

U povodu novinskih tekstova Županijsko odvjetništvo u Splitu 2000. godine je provodilo predistražne radnje. Stvari su ubrzane nakon objavljuvanja feljtona u „Slobodnoj Dalmaciji“ u ljeto 2001. godine. Tadašnji državni odvjetnik Radovan Ortinsky je naložio županijskom (Bajić) da pokrene istragu u „slučaju Lora“. Provodeći taj zahtjev, dat je nalog za pritvaranjem osmorice vojnih policajaca osumnjičenih za zločine u Lori. Na žalost, policijski organi već tada nisu uspjeli privesti kasnijeg prvooptuženog Tomislava Dujića, zapovjednika zatvora. Kasnije će sudac Lozina omogućiti bijeg još nekolicini optuženih, tako da ih danas u sudnici sjede samo četvorica. To izaziva određene probleme jer se svjedoci koncentriraju uglavnom na optuženike koji sjede u sudnici. Naime, čak i ključni svjedok, bivši vojni policajac Mario Barišić, koji je u svom iskazu potvrdio da je video masakrirane ljudi i krvave prostorije zatvora, nije optužio nijednog pripadnika 72. bojne Vojne policije za određeni krimen. Zato su se prijelomnim momentom (u pravnom smislu) u cijelom procesu pokazale izjave svjedoka iz Srbije i Crne Gore koji su prepoznali optuženike, kao mučitelje. Branitelji su odmah u igru „ubacili“ dokumentarni film „Lora – svjedočanstva“ (film je režirao Nenad Puhovski, a autor ovog teksta je ujedno i koscenarist filma), tvrdeći da su svjedoci optužene prepoznali temeljem filma i novinskih napisa. Te insinuacije su odbačene. Branitelji su pokušali zavesti svjedoke, ili omalovažiti njihov iskaz. Tako je odvjetnica jednog od optuženih prigovorila što svjedok govori srpski. On je kazao da može i engleski, a sutkinja Spomenka Tonković je odbacila primjedbu odvjetnice ustvrdivši kako je najvažnije da je svjedočenje razumljivo. Ona je oštro reagirala i kada su optuženici grubo vrijeđali svjedoka psujući mu majku i nazivajući ga četnikom. Tako je pokazala da čvrsto drži postupak u rukama. To će biti potrebno i kada na sud dođu i svjedoci iz Bosne i Hercegovine. Svjedoci iz BiH su trebali već dati iskaz. To je otkazano zbog ranije bolesti jednog suca. Naime, postupak se sada vodi pred Vijećem za ratne zločine, kojeg čine suci profesionalci. To je posljedica zakonske promjene, a koja je rezultat dosadašnjih iskustava u suđenju za ratne zločine.

Sutkinja Tonković, koju smatraju jednom od najboljih u splitskom sudu, pokazala je da će učiniti sve kako bi se pred sudom iznijeli svi dokazi relevantni za utvrđivanje istine. U tom smislu glede okončanja ovog postupka vlada optimizam, koji su iskazali i svjedoci iz Srbije i Crne Gore po povratku iz Splita.

Koliko će se daleko pak ići u raščišćavanju odgovornosti za zločine u Lori za sada se ne može predvidjeti. Svjedoci iz Srbije i Crne Gore trebali su, prilikom boravka u Splitu, dati izjave istražnom succu koji vodi postupak za ratne zločine nad ratnim vojnim zarobljenicima. To se međutim nije dogodilo. Hoće li to biti naknadno napravljeno ostaje da se vidi. U svakom slučaju, bez sveobuhvatnog utvrđivanja stanja u Lori nemoguće je pokrenuti pitanje odgovornosti zapovjednika Vojne policije, na čijem čelu je cijelog rata bio (predratni policajac) general HV Mate Laušić.